

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF AKSARAY UNIVERSITY FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

dergipark.gov.tr/aksarayıbd

Araştırma Makalesi • Research Article

Cumhuriyet Bürokratinin Siyaset-Yönetim İlişkileri: Ankara Valisi Nevzat Tandoğan

*Politics-Administration Relations of the Republican Bureaucrat: Governor of Ankara Nevzat Tandoğan***Muhammed Zahid Çığman¹, Rakip Yalçın², Özgür Önder³**¹Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, mzcigman@gmail.com.tr, Orcid ID: 0000-0001-9761-4102²Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, yalcinrakip@gmail.com.tr, Orcid ID: 0000-0002-5793-3819³Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ozgur.onder@gmail.com.tr, Orcid ID: 0000-0001-8716-4769

MAKALE BİLGİSİ

Anahtar Kelimeler*Cumhuriyet,
Bürokrat,
Siyaset-Yönetim,
Tandoğan,
Biyografi,***Makale Geçmişi:***Geliş Tarihi: 20 Şubat 2025
Kabul Tarihi: 20 Mart 2025*

ÖZET

Pozitivizmin kamu yönetimi üzerindeki etkisi azalmakla birlikte bu ihmal günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Oysa günümüz akademik dünyasında biyografilerin ve ben anlatılarının toplumsal gerçekliğin anlaşılmasında önemli bir yeri olduğu kabul görmektedir. Özellikle tarih disiplini içerisinde yaşanan gelişmeler hanedanların ve önemli olayların hikâyesinin ötesine geçen bir tarih yazımının önemini ortaya koymuştur. Bu gelişmeye uygun olarak kamu yönetiminde de biyografilerin ve ben anlatılarının çalışılması yönünde bir çağrı yapılmıştır. Makalede bu çağrıya uygun olarak Tek Parti dönemi bürokratlarından Nevzat Tandoğan'a ilişkin biyografik malzemesi siyaset-yönetim ilişkisi ekseninde incelenmiştir. Tandoğan, tek parti döneminin büyük bölümünde başkentte vali ve belediye başkanı olarak görev yapması dolayısıyla bürokrasi ile siyasetin kesiştiği bir hayat hikâyesine sahiptir. Araştırmada üzerinde durulan 3 Mayıs Olayları ve Ankara Cinayeti ise siyaset-yönetim ilişkisinde yaşanan dönüşümü yansıtmaları bakımından önemlidir. Tandoğan her iki örnekte de parçası olduğu bürokratik zümreyle birlikte hareket etmeye çalışmıştır. Ancak 3 Mayıs'ta şartlara göre hareket edebilen Tandoğan, birkaç yıl sonraki Ankara Cinayeti'nde gelişmelerin hızına ayak uyduramamıştır. Tandoğan'ı ölüme götüren süreç bürokratik zümredeki çözülmeye işaret etmektedir. Tandoğan'ın ölümü yönetim-siyaset ilişkilerinin iç içe geçtiği bir dönemde bürokratik seçkinlerin her iki alandaki etkinliğinin artık eskisi gibi sürdürülemez olduğunu göstermesi açısından yeni bir dönemin habercisidir.

ARTICLE INFO

Keywords*Republic,
Bureaucrat,
Politics-Administration,
Tandoğan,
Biography,***Article History:***Received: 20 February 2025
Accepted: 20 March 2025*

ABSTRACT

Although the influence of positivism on public administration has diminished, this neglect continues today. However, in today's academic world, it is recognised that biographies and self-narratives have an important place in understanding social reality. Especially the developments in the discipline of history have revealed the importance of a historiography that goes beyond the story of dynasties and important events. In line with this development, there has been a call for the study of biographies and self-narratives in public administration. In this article, in line with this call, the biographical material on Nevzat Tandoğan, one of the bureaucrats of the One Party period, is analysed in the axis of politics-administration relationship. Tandoğan has a life story in which bureaucracy and politics intersect since he served as governor and mayor in the capital for most of the single party period. The 3 May Events and the Ankara Murder, which are focused on in the study, are important in terms of reflecting the transformation in the

relationship between politics and administration. In both cases, Tandoğan tried to act together with the bureaucratic coterie of which he was a part. However, Tandoğan, who could act according to the circumstances on 3 May, could not keep up with the pace of developments in the Ankara Murder a few years later. The process leading to Tandoğan's death points to the dissolution of the bureaucratic elite. Tandoğan's death is the harbinger of a new era in terms of showing that the bureaucratic elite's influence in both fields could no longer be sustained as before in a period when government-politics relations were intertwined.

Yöneticilerden bağımsız bir yönetim olgusu tasavvur etmek neredeyse imkânsızdır. Yöneticilere odaklanan çalışmaların yönetim araştırmalarında önemli bir yer tutması bu bakımdan hiç de şaşırtıcı değildir. Bu araştırmalar, yöneticileri belli kategorilere ayırarak bir yönetici tipolojisi oluşturmaya çabalar. Bu çaba özellikle önderlik araştırmalarında belirgin bir şekil almaktadır. Yöneticileri kategorize etme çabası, bunun sağlayacağı belirgin faydanın yanı sıra, pozitivist bilim anlayışıyla da ilişkilidir. Pozitivizmin genel kuralları açıklama eğilimi karşısında, her yöneticiyi kendi bağlamında anlamaya çalışmak anlamsız kalmaktadır. Sonuç, özel şartlardan bağımsızlaştırılmış, genel ve fazlasıyla soyut bir yönetici imgesinin ortaya çıkmasıdır. Genelleştirmelerde aşırıya kaçılması, kamu yönetimi ve çevre disiplinlerde belli bir kişiye odaklanan çalışmalarla (Akcağündüz, 2019; Altun, 2024) kendini gösteren bir tepkiye neden olmaktadır. Ancak, yönetim bilimlerinin geneli göz önüne alındığında bu tepkinin, akımı tersine çevirebilecek bir güce erişemediği belirtilmelidir.

Pozitivist eğilimler yalnızca önderlik araştırmalarında değil, yönetim tarihi araştırmalarında da bazı ciddi sorunlara neden olmaktadır. Pozitivist bilim anlayışı açısından tarih genel olarak sorunlu bir alandır. Tarihi olayların tekrarlanamaması ve araştırmacılar tarafından doğrudan gözlemlenememesi başlı başına sorun kaynağıdır. Tarihi bir pozitif bilim gibi araştırmak isteyenlerin bu sorunları aşmak için benimsedikleri yol, belgelere ve nesnel neden–sonuç ilişkilerine dayanan bir tarih disiplini ortaya çıkarmak olmuştur (Reyhan ve Kılıç, 2023). Tarih disiplininin gelişimine yadsınamaz katkıları olmakla birlikte zamanla bu anlayışın önemli yan etkileri olduğu ileri sürülmüştür (Yazıcı ve Şimşek, 2011). Daha ziyade devlet ve diğer güç odakları tarafından üretilmeleri itibarıyla, belgelerin yansız olduğu ileri sürülemez. Toplumun bazı kesimleri belgelerde kendilerine fazla yer bulamayacaktır. Zaten pozitivist tarih anlayışı için önemli olan, toplumun farklı kesimlerine ve farklı özellikteki insanlara anlatıda yer vermek değildir. Pozitivist tarih “önemli” olaylar ve güçlü insanlar etrafında kurgulanmaktadır. Böylece resmî belgelerin aktarımına dayanan ve “küçük” olayları ve insanları ıskalıyan bir araştırma geleneği oluşmuştur (Yılmaz, 2013).

Pozitivist eğilimler biyografi araştırmalarının gelişmesine zarar vermiştir. Ancak, pozitivistin gerek kamu yönetimi gerekse tarih üzerindeki etkisi eskisine nazaran zayıftır ve giderek zayıflamaktadır. Kamu yönetiminde 20. Yüzyılda başlayan pozitivism sorgulamaları (Harmon, 1989) günümüzde farklı şekillerde varlığını sürdürmektedir (Miller ve Fox, 2007). Tarih disiplininde de mikro tarihçiliğin ve ben anlatılarının ilgi çektiği görülmektedir (Meier, 2012). Her iki disiplinde görülen gelişmeler, kamu yönetimini yöneticilerin biyografileri ve ben anlatıları üzerinden çalışmanın önünü açmıştır (Önder vd., 2023). Bu çalışma, uzun yıllar Ankara Valisi olarak görev yapmış olan Nevzat Tandoğan'ın hayatındaki önemli dönemler üzerinden, siyaset–yönetim ilişkisi ekseninde bu çizgiye katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Tandoğan'ın araştırılmasının nedeni; Türkiye'nin önemli dönüşümler geçirdiği bir dönemde başkenti on sekiz yıl yöneten bir vali ve belediye başkanı olmasıdır. İlginç hayat hikâyesi, siyasetin ve bürokrasinin göbeğinde yer alması ve bütün bu özelliklerine karşın az sayıdaki değerli çalışma dışında araştırılmamış olması Tandoğan'ın çalışılmasının diğer nedenleridir.

Tandoğan hakkındaki bu araştırma bir örnek olay çözümlemesi (Schwandt ve Gates, 2017) şeklinde yapılandırılmıştır. Tandoğan'ın genel hayat hikâyesine de değinilmekle birlikte, araştırma 3 Mayıs Olayları ve Ankara Cinayeti olmak üzere iki olaya odaklanmaktadır. Bu olaylar hem Türkiye hem de Tandoğan için anlam taşıdıkları düşüncesiyle çalışılmıştır. Olayların Türkiye açısından önemi, yönetici seçkinlerin içeride ve dışarıda nasıl bir yol izleyeceklerini bulmaya çalıştıkları bir dönemin renklerini yansıtılmalarından kaynaklanmaktadır. 3 Mayıs Olayları Türkiye'nin rejim arayışları ve uluslararası dengelerdeki konumuyla ilişkilidir. 3 Mayıs'ın Tandoğan ile ilişkisi o dönemde olayların yaşandığı şehrin valisi olmasının yanı sıra, olayları büyütenin kendisi olduğu iddiası dolayısıyla. Ankara Cinayeti ise bürokrasinin bir zümre olarak görülüp görülemeyeceğine yönelik tartışma zemini sunması bakımından önemli bir olaydır. Bu olayların araştırılmasında döneme şahit olan kişilerin hatıra ve biyografileri ile dönemin süreli yayınlarından yararlanılmıştır.

Bu çalışma, mevcut akademik birikime üç noktada katkı sağlamayı amaçlamaktadır. İlk olarak, Tandoğan hakkındaki akademik çalışmalar sayıca yetersizdir. Mevcut çalışmalar değerli olsa da Tandoğan gibi bir devlet adamının, farklı cepheleriyle çok daha fazla sayıda akademik çalışmaya konu olması beklenirdi. Bu araştırmayla, anılan boşluğun doldurulmasına bir nebze katkıda

bulunulmuştur. Çalışma, ikinci olarak, kamu yönetiminde henüz hak ettiği ilgiyi görmeyen biyografi eksenli araştırmalar çizgisine katkı mahiyetindedir. Üçüncü olarak, siyaset–yönetim ilişkisinin Tek Parti yıllarının sonlarında nasıl şekillendiğini anlama noktasında yazına katkı sunma potansiyeli taşımaktadır.

1. SİYASET–YÖNETİM KESİŞİMİNDE BÜROKRATLAR

Her ikisi de otorite ile ilişkili kavramlar olan siyaset ve yönetim günlük dilde birbiri yerine kullanılabilir. Akademik eserlerde dahi siyasi sisteminin yönetim adı altında ele alındığına (Göze, 2007) veya yönetim faaliyetlerinin bir bölümünün siyasi olarak nitelendirildiğine (Mayes ve Allen, 1977) şahit olunmaktadır. Ancak, bu ikisi arasında, bazı örneklerde kavramsal düzeyde kalsa da bir ayrılık mevcuttur. Siyaset, iktidar ilişkilerine odaklanan bir kavram iken yönetim, belli bir amaca nasıl ulaşılabileceğiyle ilgilenmektedir. Basitçe, siyaset amaçları ve ilkeleri belirlemekte, yönetim ise bunları gerçekleştirecek en uygun yolu veya yolları bulmaya çalışmaktadır. Bu basitleştirme demokratik toplumlarda siyasetin ve yönetimin sınırlarını belirleyen siyaset – yönetim ayrılığı yaklaşımına uygundur. Wilson (1887) tarafından ortaya atılan bu yaklaşıma göre, yönetim siyasetin günlük karmaşasından uzak teknik bir konudur. Yönetimin teknik bir alan olarak yorumlanmasının altında yatan gözlem açıktır. Yığınların duygusal tepkilerine ve çeşitli kesimlerin çıkarları arasındaki çatışmalara açık olan demokratik siyasetin aksine yönetim aklın hâkim olduğu bir alandır. Çağdaş bürokrasi akla dayanan kanunlar temelinde örgütlendiğinden (Weber, 2016), siyasi tartışmaları bir noktaya ulaştırabilecek düzenliliği bünyesinde barındırmaktadır. Bu özelliği, yönetime, hizmet ettiği rejimden bağımsız olarak bazı yetkinlikler kazandırmaktadır (Wilson, 1887).

Siyaset ve yönetim arasına çekilen çizginin bazı noktalarda keyfi olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır. Yukarıda belirtilenin aksine, siyaset yalnızca amaçları ve ilkeleri belirlemekle sınırlı kalmayabilir. Öte yandan yönetimin de kendisine çizilen sınırlar içinde kalacağına bir güvencesi yoktur. Daha gerçekçi bir gözlem, amaçlar ile araçlar arasındaki ayrımın birçok durumda oldukça silik kaldığını, siyasetçilerin ve kamu yöneticilerinin Wilson ve onu izleyenlerin koyduğu sınırları sürekli ihlal ettiklerini ortaya çıkaracaktır. Gerçekçiliği bir yana, bu ayrımın yerindeliği de tartışmalıdır. Yönetim bilimlerini Kantçı bir temelde ele alan Waldo (1952) çalışanları birer araç gibi gördüğü gerekçesiyle yönetimin özel kesimdeki gelişimine mesafeli durmuştur. Waldo'ya göre, özel kesimdeki yönetim uygulamaları eski sertliğinden uzaklaşmakla birlikte pederşahi tutumunu korumuştur. Kamu yönetimi ise demokratik ilkelere dayanması dolayısıyla farklı bir gelişim gösterebilecek potansiyele sahiptir. Ancak, bu potansiyelin hayata geçebilmesi için demokratik amaçlara demokratik olmayan araçlarla erişilebileceği sanısından vazgeçmek ve yönetimi demokratikleştirmek gerekmektedir. Waldo bu yaklaşımı ile Wilson ve onu izleyenlerin siyaset–yönetim ayrılığı düşüncesine değerler noktasından karşı çıkmıştır. Temsili bürokrasi kavramının (Kingsley, 1944) klasik ayırımı siyasetin alanına düşen temsil sorununu yönetimin alanına taşınması, örgütsel demokrasi kavramının özel kesim işletmelerinde dahi demokratik mekanizmaları öne çıkarması, katılımcı demokrasi ve müzakereci demokrasi gibi kavramların vatandaşın yönetim üzerinde doğrudan etkili olabileceği mekanizmaları desteklemesi, günümüz yönetim yaklaşımlarının (Hood, 2016; Moore, 1995) edilgen bürokrat imgesine karşı çıkarak güçlendirilmiş önder yönetici tipini savunmaları klasik yaklaşımın zayıflamasına neden olmuştur.

Siyaset–yönetim ayrılığı günümüzde klasik şekliyle kabul gören bir yaklaşım değildir. Svava (1999) bu yaklaşımın aslında alanın kuruluş dönemlerinde de sonradan yorumlandığı şekilde kabul görmediğini iddia etmektedir. Svava'ya göre, Wilson ve diğer öncü isimler siyaset ile yönetim arasında kısmi bir ayrım öngörürken bunların aynı zamanda birbirini tamamlaması gerektiğini savunmuşlardır. Bu, gerçekleşmesi imkânsız bir temenni değildir. Profesyonel kamu yöneticilerinin uzmanlıklarına siyasetçiler tarafından, siyasetçilerin hesap verebilirlik ve cevap verebilirlik kaygılarına yöneticiler tarafından duyulacak saygı bu iki alan arasında kurulacak iş birliği için verimli bir temel oluşturabilir. Böylece siyaset ve yönetim birbirinden bütünüyle ayrılmayacak aksine tamamlayacak şekilde birbiriyle bütünleşecektir (Svava, 2001). Görgül araştırmalar siyasetle yönetim arasında keskin bir ayrım bulunmadığını doğrulamaktadır (Demir ve Nyhan, 2008; Yu ve Jennings Jr., 2021). Ancak, ayrımın bulunmaması, Svava'nın öngördüğü şekilde bir tamamlayıcılık ilişkisinin bulunduğu anlamına gelmemektedir. Hem demokratik duyarlıkların hem de yönetsel uzmanlık düşüncesinin birlikte geliştiği ülkelerde tamamlayıcılık uygun bir bütünleşme zemini sunarken bunlardan birinin zayıf durumda olması farklı bütünleşme tarzlarına yol açabilmektedir.

Siyaset–yönetim ilişkisinin gelişimi açısından ülkeler arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, kısmen, sermaye ve zorun devletın örgütlenişindeki etkisiyle açıklanabilir. Bu iki unsur arasında belli bir dengenin bulunduğu devlet oluşumları bunlardan biri lehine dengesiz bir gelişim gösterenlere nispetle daha başarılı olmuştur (Tilly, 2001). Bu çerçeveyi esneterek siyaset–yönetim ilişkisine uyarlamak mümkündür. Buna göre, (piyasa da dâhil olmak üzere sivil) toplum ile devletın kurumsallaşma bakımından birbirinden farklı gelişim düzeylerinde bulunması, siyaset–yönetim ilişkisini sorunlu hâle

getirecektir. Bu bağlamda, siyaset-yönetim ilişkisinin 19. yüzyılın ikinci yarısında ABD’de sorunsallaştırılması anlamlıdır. Oldukça güçlü bir sivil toplum ve piyasa karşısında devlet örgütlenmesinin henüz gelişmemiş bulunduğu dönemin ABD’si, yönetimin yeterince kurumsallaşamamasının neden olduğu sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. Wilson’ın ve diğer İlerlemecilerin çabaları, kurucu babaların bilinçli olarak zayıf bıraktıkları devlet örgütlenmesini çağın ihtiyaçlarına uygun olarak güçlendirmeye yönelmişti. Siyaset-yönetim ayrılığı, özünde, yönetime kurumsallaşabileceği bir alan açma teşebbüsüydü. Rusya ve Türkiye gibi, devletin toplumdaki çok daha güçlü bir şekilde kurumsallaştığı ülkelerde ise siyasete bir alan açılması gerekiyordu. Ne var ki ABD’de baş döndürücü bir yükselme süreciyle ortaya çıkan sorunlar, bu iki ülkede varlığını sürdürme çabasıyla kendini ortaya koyuyordu. Her ikisi de birçok işgal ve yenilgi gören yine de ayakta kalabilen bu ülkelerdeki devlet aklı, açılmasını gerekli gördüğü siyasi alanın muhtemel yan etkilerine karşı da fazlasıyla duyarlıydı. Bu nedenle bu ülkelerde, siyasetle yönetim tam anlamıyla ayrılamıyor, iç içe geçiyordu.

2. SİYASET-YÖNETİM KAYNAŞMASI VE CUMHURİYET BÜROKRASİSİ

Cumhuriyet bürokrasisinin kurguladığı siyaset-yönetim ilişkisi normatif değerler üzerinden tanımlanmış ve Şayan’ın (1976: 43) ifadesiyle aralarındaki organik bütünlük korunmuştur. Bunun tarihsel ve epistemolojik arka planı olduğu bir gerçektir. Tanzimat döneminde siyasal-toplumsal örgütlenme boşluğunu kendisi modern bir forma dönüşerek doldurmaya başlayan bürokrasi, II. Meşrutiyet Döneminde oluşan siyasal kurumlara da hâkim konuma gelerek yeni bir zeminde tanımlanabilecek yönetim-siyaset ilişkisini genç Cumhuriyet’e tevarüs ettirmiştir. Bürokrasinin bu tarihsel dönüşümünde; 19. yüzyılın pozitivizm ve vulgar (kaba) materyalizmi ile kadim bir “aşkın devlet” düşüncesinin mecedilmeye çalışılması epistemolojik bir gri alan oluşturmuştur. Türk bürokrasisinin meselelere bakışı bu kurucu epistemolojinin etkisiyle şekilci, maddeci ve icracı özelliklere önem atfederken “aşkın devlet” anlayışı da hikmet-i hükümet düşüncesinin inşasında önemli bir dayanak noktası olmuştur. “Aşkın devlet” anlayışının masumane romantizmi ile mekanik bir neden-sonuç ilişkisine dayalı rasyonalizmin gerilimi Cumhuriyet bürokratinin kader çizgisi gibidir. Kamu yararının en isabetli şekilde bürokratlar tarafından bilinebileceğine dair inanç bu gerilimden beslenmiştir. Bu bağlamda nesnel ve “değerlerden arındırılmış [Weberci] yasal-ussal bürokrasi hedeflenme[yip] aksine değer yüklü bir bürokrasi”nin arzulanmış olmasını Heper (1976) yasal-patrimonyal kavramsallaştırmasıyla açıklarken “şeklen çıkarılan yasa vb. mevzuat düzenlemelerin pratikte geleneksel bir ruhla hayata geçirilmesi kadar değişimin/reformun sadece yasa ile sağlanabileceğine dair şekilcilik” anlamına da gelir (Akıncı ve Önder, 2024, s. 202- 204).

Toplumsal sınıfların oluşmadığı bir düzlemde Cumhuriyet bürokrasisi, idari işlevlerini açacak şekilde yeni sorumluluk alanlarına açılırken Tanpınar’ın analogisi ile belirtmek gerekirse kendi “fonksiyonu[nu] kendi tayin edecek bir cihaz” olarak düşünülmüştür. Bu söz aynı zamanda Rizzi, Michels, Burnham ve Weber gibi isimlerin odaklandığı “dünyanın bürokratikleştiği” tezleri ve 1929 Büyük Buhran sonrası devletin müdahale alanının genişlemesi ile de çakışmaktadır. Demokratik siyaset ve parlamentolar karşısında sahip olduğu uzmanlık, yetki ve kamusal ayrıcalıklarla özellikle kamu bürokrasileri etki, nüfuz, kontrol ve uygulama alanlarını genişletmiştir. Türk bürokrasisi de Cumhuriyet modernleşmesi idealinin gerçekleştirilmesinde merkeziyetçi bir anlayışla bu bürokratikleşmenin öznesi, Chambers’in (1964, s. 301) deyiimiyle aynı zamanda nesnesi olmuştur. Bürokrasi çevresini değiştirdiği kadar da bürokratların değer yargıları, sadakat ve bakış açıları ile liyakatin nasıl tanımlanması gerektiği gibi hususları da değiştirmiştir.

Kurumsallaşamayan siyaset karşısında bürokrasi sadece teknik değil ideolojik üstünlük de sağlamıştır. Wilsoncu ya da Weberci bir siyaset-yönetim ayrımı olmadığı belki de istenmediği gibi siyaset-yönetim ilişkisi zamanla organik bir bütünlüşmeye evrilmiş ve yönetimin siyasetten daha önemli bir uğraş olduğu kabul edilmiştir. Siyasal elit köken olarak olduğu kadar düşünce olarak da bürokratik elit olarak anılmaya başlanmıştır. Askeri bürokrasi II. Meşrutiyet’in acı tecrübeleri ile siyaset dışı bir konuma yerleştirilirken sivil bürokrasi için aynı hassasiyet söz konusu olmamış, özellikle politik bir duruşa sahip olması istenmiştir. Sivil bürokrasinin “altın yılları”nda siyaset ve yönetim alanları ikincinin lehine kaynaşmıştır. 1930’larda parti-devlet içiçeliği zirveye ulaşırken 1923-1946 arasında Frey’in (1965) tespitiyle TBMM’nin önemli bir kısmı bürokrasi kökenli milletvekillerinden oluşmuş ve milletvekilliği bitenler bürokrasideki eski görevlerine dönmeyi tenzili rütbe olarak da görmemişlerdir. Atatürk’e atfedilen “tatbik eden karar verenden kuvvetlidir” sözü bürokrasinin icracı yönüne göndermede bulunsa da bürokrasinin CHP ve TBMM’deki yüksek etkinliği onun kamu politikalarının da oluşumunda önemli bir aktör olduğunu gösteriyor.

Mülki idare özelinde bakıldığında da bürokrasinin gücünü tahkim ettiği görülmektedir. Vali ve belediye başkanlığı dışında CHP il başkanı statüsünü de eline alan mülki idare amirleri milli ve yerel kamu hizmetlerini parti siyaseti ile birlikte yürütmek

durumundaydı. Yukarıda bahsedilen tatbikatın yoğunlaştığı yer taşra olmuştur. Atanmış-seçilmiş ayrımı ve siyasal muhalefetin henüz olmadığı, sivil topluma dair devletten özerk bir örgütlenmenin oluşmadığı ve de taşra egemeni olarak eşraf ve toprak sahiplerinin desteğinin alındığı bir ortamda mülki idare amirleri olarak vali ve kaymakamlar çok partili hayata geçene kadar statü, imtiyaz ve ayrıcalıklarla güç timsali olarak görülmüşlerdir.

3. SİYASET-YÖNETİM İLİŞKİLERİNE BÜROKRAT BİYOGRAFİLERİNDEN BAKMAK

Kamu yönetimi disiplininin kurucu tartışması olarak görülen siyaset-yönetim dikotomisi kuramsal bir üst anlatıya dayanılarak ortaya atılmıştır. Gerek Wilson'un (1887) gerekse Weber'in (2016) yaklaşımlarının arka planında demokrasi ve bürokrasi ilişkisinin tanımlanması ile bu ikisinin sahip olduğu niteliklerin Batılı/Modern bir toplumda formülize edilmesi yatmaktadır. Pozitivist tarih anlayışının ilerlemeci, genelleştirme ve soyutlamalara dayalı kavramsal çerçevesinde Batı dışı toplumsal ve siyasal gelişmeye olumsuz anlamlar yüklenirken bu gelişmenin öznesi konumundaki insan hikâyeleri de "bilimsel" olmadığı gerekçesiyle dikkate alınmamıştır (Durgun, 2021). Nesnel gerçeklik karşısında öznel tarih anlatısı kişisel hırs, hesaplaşma ya da ikbal arayışı olarak değerlendirilmiştir. Hâlbuki resmi evrak ve belgeye dayalı tarihçiliğin gelişimi sözlü tarih, mikro tarihçilik ve ben anlatılarının akademik incelemelere konu edilmesiyle derinlik kazanmış ve düşünce tarihi başta olmak üzere birçok disiplinin de bu gelişime katkı sunabilme potansiyelinin olduğu görülmüştür (Ağayev, 2022; Çaykent, 2022; Şirin, 2022). Siyaset ve yönetim ilişkilerinin karmaşık, gerilimli ve karanlık yönlerinin sadece resmi belge üzerinden okunup tam anlamıyla kavranabilmesi ben anlatıları olmadan mutlaka kör noktalar bırakacaktır. Örnek bir biyografik eser olarak İbnül Emin'in Son Sadrazamlar ve Son Devir Şairleri eserlerindeki betimleme, benzetme ve insan ruhunun derinliklerindeki davranışlar analiz edilmedikçe konuya hâkimiyet sınırlı ve eksik kalacaktır (Önder vd., 2022).

Siyaset ve yönetim ilişkilerinin hatırat, biyografi ve otobiyografi gibi ben anlatı metinleri üzerinden metodolojik bir okunmaya tabi tutulması çalışmanın odağında araştırmanın nesnesi olarak bürokrat yani insan olduğundan birçok zorlukları kapsamaktadır. Karşılaşılan ilk zorluk kuramsal ve kavramsal çerçeveye bürokrat pratiklerinin uygun olup olmadığının ölçülmesidir. Bu ölçümde ilk dikkat çekilecek nokta, nesnel gerçekliğin öznelliğinin gerilimi ile karşılaşılabileceğidir. Diğer bir zorluk ise öznelliklerin başka öznelliklerle yaşadığı gerilimdir. Yine bir zorluk olarak duygu, değer, düşünce ve ideolojilerin "zamanın ruhu" ile birlikte okunabilmesidir. Disiplinlerin özellikle kamu yönetimi ve siyaset biliminin biyografik malzemeye olan ihtiyacı bu listenin uzayıp gideceğini göstermektedir.

Çalışmanın odak noktasında yer alan ve yukarıda bahsedilen zorlukların birçoğunu da içeren Erken Cumhuriyet döneminde "altın yıllar"ı yaşayan bürokrasinin kudretli aktörleri olarak bürokrat biyografileri ve hatıratları, siyaset-yönetim ilişkilerinin anlaşılmasında mümbit bir kaynaktır. Kuramsal tartışmalara eleştirel ve analitik bakmayı da sağlayan bu metinler tarihsel gerçekliğe de ışık tutmaktadır. Mütareke döneminden II. Dünya Savaşı sonuna kadarki bir dönem üzerinden bürokrasiye bakmak zaten bir tarih okumasını gerektirmektedir. Bürokratların gözlemleri, yaşadıkları, iş yapma biçimleri, şahitlikleri, dostları ve düşmanları içinde buldukları ilişki ağları ile bürokratlarla mesai yapan, onları tanıyan ve dışardan kendi gözlemleri olanların tanıklıkları siyaset ve yönetim ilişkilerini açıklığa kavuşturabilme potansiyeline sahiptir.

4. TANDOĞAN BİYOGRAFİSİ VE VAKA İNCELEMELERİ

Soyadı kanunuyla birlikte Atatürk tarafından kendisine Tandoğan soyadı verilen (Orhun vd., 1969, s. 577) Abdullah Nevzat, 1894 yılında İstanbul'da varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Saraybosnalı ve annesi de Belgradlıydı. İstanbul Üniversitesi'nde hukuk eğitimi almış fakat I. Dünya Savaşı'nın çıkması sonucunda istihbarat subayı olarak orduya katılmıştır. Savaş sonrasında İstanbul'da öğretmenlik yapmıştır (Bayman¹, 1949, s. 56-59). 1918 yılında 24 yaşında polis olarak görev yapmaya başlamış ancak Adalar Dairesi Müdürlüğü görevindeyken İsmet İnönü'nün dikkatini çekmiş bunun üzerine 1925 yılında Malatya'ya vali olarak atanmıştır. Bundan iki yıl sonra CHP'nin Konya milletvekili olarak seçilse de kısa süre sonra bu sefer Ankara Valisi olarak atanmış ve milletvekilliğinden ayrılmıştır (Kocabaşoğlu, 1997, s. 167-170). Siyaset-yönetim ayrımının belirsizleştiği yıllarda Tandoğan'ın ve de birçok bürokratin siyasetten idareye geri dönme tercihi Frey'in (1965) de belirttiği üzere yönetimin (icranın) siyasetten daha önemli görüldüğüne işarettir. İntihar edeceği 1946 yılına

¹Nevzat Tandoğan döneminde vali ve belediye başkan yardımcısı olarak kendisi ile mesai arkadaşlığı yapan Mustafa Adli Bayman 1949 yılında Tandoğan'ın biyografisini kaleme almıştır. Tandoğan'ın bürokratik kimliği ile ilgili öznel ve yer yer hamasi bir dille betimlemeler yaparak bir portre çizilmesine katkıları sunmuş olan Bayman, Tandoğan sonrası göreve gelen Ankara Vali ve Belediye Başkanı İzzettin Çağapar tarafından vilayet ve belediye'deki birçok memur gibi görevden alınmıştır. Milli Korunma Kanunu uygulamasında "görevini kötüye kullanmak" suçlamasıyla hakkında soruşturma açılan Bayman'ın yazdığı bu eserin aynı zamanda iddialara cevap mahiyetinde olduğu da söylenebilir (Bayram, 2015, s. 60).

(Cumhuriyet gazetesi, 10 Temmuz 1946) kadar Ankara valiliği yanında belediye başkan vekilliği ve CHP'nin Ankara il başkanlığını uhdesine alarak bu görevleri yaklaşık 17 sene yerine getiren Nevzat Tandoğan (Ankara –Akşam Haberler- 10 Temmuz 1946) bürokratik manevra alanını genişletmekle kalmamış siyaset-yönetim kaynaşmasında siyasetin/hukukun sınırlı denetimine karşı icra gücünün başkentte görünen yüzü olmuştur.

Kronolojik biyografi dışında kişisel özellikler de elbette bireylerin yaptıkları görevlerinde etkili olmaktadır. Alınan kararlar, içinde bulunulan olaylar ve çevredekilerle ilişki gibi kişisel özellikleri ele almak çözümlemenin eksik kalmasına neden olabilir. Bundan dolayı Tandoğan'ın biyografisi dışında hakkında yazanların cümle aralarında değindikleri kişisel özelliklerin de kendisini tanımlamada yardımcı olacağı bir gerçektir. İstanbul'daki memuriyetleri, askerdeki görevi, birlikte mesai yaptığı bürokratların özellikle İstanbul Valisi Esat Paşa'nın (Furğaç) memuriyet hayatında bıraktığı derin izler, ittihatçı geçmişi, Mütareke yıllarından kalan “devleti kurtarma” mücadelesi Nevzat Tandoğan'ın bürokratik kişiliğini inşa etmiştir. Devletin hükmü şahsiyetini korurken ve kamu yararının nerede olduğuna karar verirken milletin de çıkarlarını sağladığını düşünen bürokrat-aydın bir neslin temsilcisi olarak görülmüştür. Tandoğan'ın kişiliğiyle ilgili olumlu özellikleri saymak gerekirse “disiplinli” (Fenercioğlu, 2011), üstlerine karşı “sadık ve itaatkâr” (Bayman, 1949, s. 10-13; Bayram, 2015, s. 10, 12-15), astlarına karşı “merhametli fakat sert” (Bayman, 1949, s. 13), “kararları danışarak alan” (Bayman, 1949, s. 37-38), mevzuatın dışına çıkma pahasına “yakınlarını koruma” (Bayman, 1949, s. 72-75) gibi özellikler sayılabilir. Olumsuz özellikleri ise “otoriter, baskıcı, halk terbiyecisi, kanunları hiçe sayan, devlet önderlerinin güvenliğini sağlamak için yurttaşların yaşamlarına olumsuz müdahalelerde bulunan, kent planına aykırı hareket etme, birtakım yargı kararlarını uygulamayan” biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Bayram, 2015, s. 63-64). Tandoğan'ın kanunlara ve yargı kararlarına yaklaşımı “Jön Türk ‘reichstaat’ tutkuları” (Tural, 2009, s. 279) ile yakın bir ilişki içinde görülebilir. Kanun esas alınmış ama uygulamada patrimonial bir ruh ile uygulanmıştır.

Ankara'nın imarı ve uygulanan “polis siyaseti”nin kurucu figürü olan Nevzat Tandoğan, kurumsal anlamdaki siyasal ve yönetsel denetim gücünü günlük pratikte ahlaki denetimi içeren “halk terbiyesi” ile tahkim ettiğinden bir “Tandoğan kültü”nden bahsedilebilir. 1924'teki Ankara Şehremaneti yasasından 1930 belediye kanununa, 1934'teki polisin görev ve yetkilerini düzenleyen kanundan dönemin güvenlik bürokrasisine dair çıkarılan birçok kanuna kadar geniş bir hareket alanına kavuşan Tandoğan, belediye zabıtası ile polis teşkilatı arasında doğrudan tanımlanan ve valilik ile İçişleri Bakanlığı eliyle de siyasal denetimine bağlanan bu kurumsal bir ilişkinin “tarihsel faili” konumunda olmuştur (Dölek, 2019, s. 74-77). Belediye başkanlığına yön veren motivasyonun mülki idare amirliği olduğuna şüphe yoktur. Ankara'nın Jansen eliyle imar planının çıkarılması ve uygulamasında planın kendi güvenlik konseptine zarar verebileceği kaygısına sahip olmuştur. Aynı imar komisyonunda birlikte çalıştığı Falih Rıfki Atay, Tandoğan'ın Jansen'in Planını baltaladığını, Atatürk'ün sürekli kullandığı bulvarı plan disiplininin tersine süsleyerek para harcadığını anlatır (Atay, 1969, s. 424-425).

Vali ve belediye başkanı olarak geniş bir yetki ve sorumluluk sahasına sahip olan Tandoğan hiyerarşik basamaklarda hızla yer değiştirip günlük asayişli ilgilendiren konulara ya da belediye hizmetlerine dair hususlara doğrudan müdahale edebiliyordu. Tam bir kanun adamı olan ve tatbikatı/infazı da kendi kendine yerine getiren Vali “Tandoğan, evlerdeki en basit hırsızlık olaylarından kaçak inşaat girişimlerine kadar her türlü kanunsuzlukla yakından ilgilendirirdi. Şehirde sarhoş dolaşanlara rastlarsa, onlara bizzat müdahale ederdi. Adaletle gitmesine gerek duymadığı konularda ‘gözdağı’nyı veya ‘ceza’yı kendisi verirdi” (Öymen, 2005, s. 501-502). Cumhuriyet bürokratinin şekilcililiği Vali Tandoğan'ın kılık kıyafet denetimlerinde kendini göstermektedir. Başkentte Kıyafet Kanunu'na muhalefet edenler ve hatta düzgün olmayan kıyafette dolaşanlara göz açtırmayan Tandoğan “memur şehri” olarak Ankara'nın vitrinini güzelleştirse de Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanında tasvir edilen Ulus'un hemen arka sokaklarındaki çamurlu sokakların ıslahında o kadar başarılı değildir. Patrimonial bürokrasiden yasal-ussal bürokrasiye geçiş sancılarının da yaşandığı bu dönemde Tandoğan, bürokratik geleneği “yeni” bir form içinde yaşatmaktadır. Hiyerarşik zincirde ast-üst ilişkilerini atlayıp doğrudan Cumhurbaşkanı İnönü ile görüşebilmesi ya da sıradan bir iş için en alttaki memura emir ve talimat vererek idari işleyişi yönlendirmesi ve yazılı olmayan kurallar ihdas edip bunları resen icra etmesi kendisini Osmanlı'dan Cumhuriyet'e idari izler taşıyan tipik bir bürokrata dönüştürmüştür.

4.1. Savaş Sonrası İdeolojik Arayışlar: Vaka İncelemesi Olarak 3 Mayıs Olayları

Cumhuriyet bürokrasisinin yapısal, işlevsel ve ideolojik olarak niteliklerini bünyesinde temsil eden Vali Tandoğan'ın fikir ve görüşleri ile yaklaşımları yakın tarihte gerçekleşen olay ve olgularla birlikte ele alınmalıdır. Savaş sonrası ideolojik ve politik arayışlar içinde olan toplumsal kesimlerin otoriteyi sarsabileceğine dair kaygılar bürokratik bir seçkin olarak Tandoğan'ı da

sarmıştır. Aydınlar arasında başlayıp üniversite gençliğine sirayet eden fikri ayrılıklar Türk siyasal hayatında yeni gelişmelere gebe olduğu kadar bürokrasinin de entelektüel bir üstünlük kuramadığının göstergesi olarak düşünülebilir.

Komünizm tehlikesine karşı hükümeti uyararak isteyen milliyetçi gençlerin 3 Mayıs 1944'te Ankara'da yaptıkları ve 3 Mayıs Olayları adı verilen olaylar görünüşe göre, iki yazar arasındaki kalem mücadelesinin bir hakaret davasına dönüşmesi ve bu duruma gençlerin tepki göstermesiyle ilişkilidir. Ancak, 3 Mayıs Olayları'nın bu dar çerçeveyi aşan uzanımları vardır. Değişen uluslararası dengelerde Türkiye'nin siyasi ve ideolojik olarak kendini yeniden konumlandırma çabalarını yansıtmaması, dönemin şartlarında beklenmeyecek bir toplumsal hareket örneği olması ve Tek Parti zihniyetini göstermesi bakımından olayların gelişimi, üzerinde durulmayı hak etmektedir. Olaylar sırasında Ankara Valisi olması dolayısıyla konu, Tandoğan'ın anlaşılmasına da katkı sunacak niteliktedir.

3 Mayıs Olayları'na giden süreç Hüseyin Nihal Atsız ile Sabahattin Ali arasındaki münaferetle başlamıştır. Gençliklerinde aynı milliyetçi çevrelerde bulunan bu iki ismin arası, S. Ali'nin ideolojik konumunu değiştirmesi neticesinde açılmıştır. S. Ali milliyetçi çevrelerden uzaklaşmakla kalmamış, kahramanlarının bir bölümünü buralardaki gözlemlerine dayandırdığı İçimizdeki Şeytan (S. Ali, 2013) adlı bir de roman yazmıştır. S. Ali, ilk kez 1939'da yarı resmi nitelikteki Ulus'ta tefrika ettirdiği bu romanının ana karakterlerinden Nihat'ı karanlık ilişkiler içinde olacak şekilde betimlemiştir. Gerek adıyla gerekse karakteristik yönleriyle kendisini temsil ettiği sezdirilen Nihat karakterinin bu şekilde resmedilmesine tepki olarak Atsız da İçimizdeki Şeytanlar adında bir kitapçık yazarak S. Ali'yi açıktan eleştirmiş ve bu arada ülkedeki komünist akımlara dikkat çekmiştir. İki yazar arasındaki polemik, Atsız'ın 1944'te Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı açık mektuplara da yansımıştır. Bu mektupların ikincisinde, Türkçü olduğunu belirten bir Başbakan'ın yönettiği ülkede komünistlerin bazı devlet kurumlarında faaliyet göstermekte olduğunu iddia eden Atsız (1944), bu iddiasını somutlaştırmak üzere, eğitim kurumlarında istihdam edilen Pertev Naili Boratav, Sadrettin Calal Antel, Ahmet Cevat Emre ve S. Ali'nin komünist olduğunu ileri sürmüştür. Henüz 3 Mayıs'ı doğuracak siyasi ortamın bulunmadığı yıllarda ancak dar bir çevrenin ilgisini çeken Atsız-S. Ali polemigi, 1944'teki bu açık mektuplarla ülke gündeminde yer etmeye başlamıştır. Bunun nedenini, II. Dünya Savaşı'nın sonucunun belli olmaya başlaması ve buna bağlı olarak Türkiye'de demokratik gelişim gerekliliğinin doğmasında aramak gerekir.

3 Mayıs Olayları Türk demokrasi tarihinin dönüm noktalarından birinde gerçekleşmiştir. II. Meşrutiyet döneminde kesintili ve güdük bir demokrasi deneyiminin yaşandığı Türkiye'de; Cumhuriyet döneminde Şeyh Said Ayaklanması, İzmir Suikastı ve Menemen Olayı gibi gelişmelere karşı hükümetin aldığı tedbirlerle adım adım bir tek parti sistemi kurulmuştu. II. Dünya Savaşı'na giden süreçte Orta ve Doğu Avrupa'da totaliter ve otoriter sistemlerin benimsenmesi Türkiye'deki otoriter eğilimleri daha da güçlendirmişti. Savaş başladıktan sonra güvenlik ve ekonomi konularında büyük tehdit ve sıkıntıların belirmesine bağlı olarak otoriteryanizmin boyutları daha da genişlemişti. Bu iki konu pratikte Varlık Vergisi, Milli Korunma Kanunu ve Toprak Mahsulleri Vergisi üzerinden mülki idare ve ona bağlı kolluk kuvvetleri eliyle yürütülüyorken Tandoğan da "kudretli bir idareci" olarak "dönemin siyasileri için biçilmiş kaftandı" (Bayram, 2015, s. 61). İçerdeki gelişmeleri dar bir pencereden okuyan dönemin bürokratları dışardaki gelişmeleri tam olarak kavrayabilmiş değillerdi. Müttefiklerin saldırı inisiyatifi ele almasıyla, Türkiye oldukça sıkıntılı bir duruma karşı karşıya kalmış, ülkenin siyasi düzenini dünyada oluşmaya başlayan yeni dengeler doğrultusunda değiştirmek gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sovyet Rusya'yı gücendirmeden demokratik dünyaya yaklaşmak kendi başına fazlasıyla yetenek gerektirirken bir de ülkenin içinde bulunduğu düzenin demokrasiye fazlaca mesafeli olmasının getirdiği zorluklarla mücadele edilmeliydi. O günün Türkiye'si daha ziyade Mihver devletlerini anımsatan bir siyasi düzenle yönetilmekteydi. 3 Mayıs Olayları yaşanırken Başbakanlık makamında bulunan Şükrü Saraçoğlu TBMM'ye sunduğu hükümet programında şu ifadeleri kullanmıştı:

"Türk milleti bütün ıstıraplarına rağmen en bahtiyar bir mevcudiyet olarak göze çarpıyor. Bu saadetin sırrı Büyük bir Şef'in etrafında yaratılan birliktir. Görmekte olduğumuz dünya faciaları içinde milletlerin yıkılmalarına sebep olan tefrikalar, ihtilâflar Türk milletinin bütün faziletlerini nefsinde toplayan İsmet İnönü'nün yarattığı karşılıklı güven sayesinde (Alkışlar) bu memleketin yer bulmamıştır... Arkadaşlar, biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. (Bravo sesleri, şiddetli alkışlar). Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve lâakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir." (TBMM, 1942, 6-4-77/1)

Ulusal birliği tek adam kültü ve ortak soy mitiyle sağlamaya çalışan, fikir ve çıkar farklılıklarından fazlasıyla ürken bu anlayıştan demokratik (görünen) bir düzene varmak hiç de kolay olmayacaktı. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e yöneten-yönetilen ilişkileri talepkâr bir sivil toplum dinamiğinin oluşmadığı ve ödevlerle tanımlanan toplumsal düzende "yönetilen"leri yönetim süreçlerinin dışında düşündüğünden Tandoğan'ın 3 Mayıs Olayları özelinde ideolojik tartışmalara bakışı "yöneten"lerin hâkim paradigmasını temsil etmiştir. Tandoğan'a atfedilen ama kime söylediği kaynaklarda farklılaşan "Sizin milliyetçilikle,

komünizm ile ne işiniz var? Milliyetçilik lâzımsa bunu biz yaparız. Komünizm gerekirse onu da biz getiririz. Sizin iki vazifeniz var: birincisi çiftçilik yapıp mahsul yetiştirmek; ikincisi, askere çağırıldığımızda askere gelmek” ifadeleri “halk için halka rağmen” anlayışının tezahüründen başka bir şey değildir.

3 Mayıs öncesinde demokrasiye geçişten daha acil bir sorun varsa bu, II. Dünya Savaşı’nda kesin sonucun alınamamış olması ve bunun getirdiği belirsizlik ortamıydı. Müttefiklerin mutlak zaferi ufukta belirlediğinde, galip devletlerden birinin tarihi emelleri doğrultusunda -muhtemelen müttefiklerinin rızası hilafına- savaş sahasını genişletmeyeceğinin veya savaşta dengeleri değiştirmek isteyen Mihver devletlerin yeni bir cephe açmayacağına hiçbir güvencesi yoktu. Daha açık şekilde ifade edilecek olursa, Türkiye’nin fiilen savaşa girmesi ve işgale uğraması tehdidi ortadan kalkmamıştı. Bu ortamda gerek Mihver devletlerin gerekse Müttefiklerin Türkiye’de yaygın bir istihbarat ve propaganda faaliyeti yürüttüğü tahmin edilebilir. Yabancı devletlerin güdümünde bir devrime yol açabilecek bu faaliyetler dönemin seçkinleri için endişe kaynağı olmuştur. CHP Meclis Grubu Komisyonunca hazırlanan 29 Mart 1944 tarihli raporda bu endişenin izlerini görmek mümkündür. Raporda, Türkiye’nin kendi millî karakterine ve tarihine uygun, ılımlı ve dengeli bir siyasi düzen benimsediği belirtilerek “bilhassa yabancı propagandaların çok faal olduğu şu tehlikeli zamanlarda” bu düzenin korunması gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle bazı dergilerde yer alan ve Anayasa’ya aykırı olarak ülke içinde bölünmeye neden olabilecek nitelikler taşıyan yayınlara karşı, kapatma da dâhil olmak üzere, hukukun tanıdığı bütün yetkilerin katılıkla uygulanması istenmiş ve eleştiri adı altında devletin otoritesinin sorgulanmasına izin verilmemesi tavsiye edilmiştir (Türkiyede neşriyat hakkında..., 1944). Tandoğan başta olmak üzere mülki idare amirleri Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu’nun kendilerine verdiği yetkiyle basını da sıkı bir gözlem altında tutmuştur.

CHP Grubu Komisyonunca hazırlanan raporda, komünist propagandasına karşı etkisiz kalmakla suçladığı hükûmeti eleştiren Orhun dergisinin ve müdürü Atsız’ın işaret edildiği açıktır. Nitekim Orhun kısa süre sonra kapatılmış, Atsız’ın Eğitim Bakanlığındaki görevine “Kemalist rejimlere uymayan” yazılar yazdığı gerekçesiyle son verilmiş ve Ankara’da S. Ali’nin şikâyetçi, Atsız’ın sanık olduğu bir hakaret davasının görülmesine karar verilmiştir (“Orhun mecmuası kapatıldı, 1944; Maarif meseleleri, 1944). Hakaret davasının oldukça ilgi çeken ilk duruşması 26 Mayıs 1944’te Ankara 3. Asliye Ceza Mahkemesinde yapılmıştır. Sokağa kadar taşan kalabalık nedeniyle geç başlayan duruşmaya, salon dışındaki Siyasal Bilgiler Okulu ve Hukuk Fakültesi öğrencilerinin jandarmayı aşarak salona girmesi ve gençlerden korkan bazı dinleyicilerin pencereden atlayarak kaçması nedeniyle henüz iddianame okunmadan ara verilmiştir. Fazladan asker ve polislerle tertibat alındıktan sonra duruşma ancak öğleden sonra başlayabilmiştir. Atsız’ın avukatlarından Hamit Şevket İnce, bu davanın sıradan bir dava değil, milliyetçilikle komünizm arasındaki mücadelenin yansıması olduğunu ileri sürmüştür (Nihal Adsız ile Sabahattin Ali..., 1944; Orhun dergisindeki yazıdan..., 1944). Davanın 3 Mayıs 1944’te yapılan duruşması nispeten sakin geçmiştir. Ancak, duruşma salonu dışındaki ortam hiç de sakin değildir. Duruşma sonrasında Ulus’ta toplanan kalabalık komünizme karşı bir gösteri yapmıştır (Özdoğan, 2002, s. 100-101).

3 Mayıs 1944’te, önemli bir kısmını gençlerin oluşturduğu bir kalabalığın geniş katılımlı bir eylem yapması, dönemin şartları düşünüldüğünde beklenmeyecek bir gelişmeydi. Atsız aleyhindeki ilk duruşmadan sonra S. Ali’yi darp eden ve daha sonra 3 Mayıs Olayları’nda Ankara Üniversitesi öğrencilerini örgütleyen dönemin öğrenci önderlerinden Osman Yüksel (Serdengeçti), eylemlerin hükûmet karşıtı olmadığını belirtmektedir. Serdengeçti’ye göre (1992, s. 80), eylemciler İnönü lehine tezahüratta dahi bulunmuşlardı. Olayları büyüten ve hükûmet karşıtı bir eylemiş gibi gösteren, kariyer hesapları içindeki Tandoğan’dan başkası değildi:

“Maksat meydanda... Bir gün sonra Nevzat Tandoğan, Şefi ziyaret edecek: Şef Tandoğanın alnından öpecek ve ‘Sen olmasaydın ben ölmüş gitmiştim Nevzat!’ diyecek... İşte sırf bunu dedirtmek için koparıldı bu kıyamet.. Bu seferberlik onun için ilân edildi. Şef dahi, Cumhurbaşkanı dahi hayatını emniyetini bana borçlu diyecek vali... Bosnalı Nevzat Tandoğan böyle bir siyasetle tam 18 yıl Ankara tahtında oturdu. Kanun üstü, makam üstü bir selâhiyetle sürdürdü bu saltanatı.” (Serdengeçti, 1992, s. 81)

3 Mayıs’a yönelen tepkiyi, Tandoğan’ın kariyerist hesaplarına indirgeyen bu yoruma temkinle yaklaşmak yerinde olur. İnönü’nün günlüğünden, Millî Şef’in Atsız davasını takip ettiği anlaşılmaktadır ama 3 Mayıs 1944’teki öğrenci olaylarıyla ilgili bir kayda rastlanmamaktadır (İnönü, 2020, s. 294-5). Dolayısıyla Serdengeçti’nin olayların Tandoğan tarafından abartıldığı iddiası teyit edilememektedir.

3 Mayıs’a yönelen aşırı tepkiye, Serdengeçti’ninkilerden farklı açıklamalar getirmek mümkündür. Öncelikle, 3 Mayıs sonrasında başlatılan soruşturmalarda hedef alınan ve “Türkçü-Turancı” olarak anılan gençlerle dönemin yönetici seçkinleri arasındaki ideolojik ayrıma dikkat çekmek yerinde olur. Yönetici seçkinlerin benimsediği Kemalizm, zaman zaman ırkçılıkla

ilişkilendirilebilecek görüşlerle temas kursa da nihai çözümlene itibariyle Türk milliyetçiliğini benimsemiş bir ideolojidir. Milliyetçilikte, farklı soylardan gelen kişilerin siyasi ve/ya kültürel birlikteliği öne çıkmaktadır. İnönü, 3 Mayıs'ı izleyen 19 Mayıs Bayramı'nda genç Türkçüleri eleştirirken resmî milliyetçilik anlayışını çok açık şekilde ifade etmiştir:

“Milliyetçi Türkiye, anayasanın tarif ettiği Türk vatandaşına, vatansever bir Türk milliyetçisi olmanın bütün imkânlarını vermiştir. Devletimiz, milli bir devlettir. Bütün milletlerle iyi ve samimî münasebetler beslemek isteyen, milli menfaatler ve millî ülküler üzerinde kurulmuş bir müessesedir. Kendi içinde yapıcı, iyi niyet sahibi bütün vatandaşları birleştirici, uzlaştırıcı ve kaynaştırıcı bir zihniyettir. Azlık diye tanınmış olan vatandaşlar her Türk vatandaşı gibi, kanunun bütün himayesine ve bütün vatandaş haklarına sahiptirler. Bundan başka Türk kültürü içinde yetişerek Türk milliyetçisi olmak isteyen her vatandaş için imkân kapıları açıktır... Türk Milliyetçisiyiz, fakat memleketimizde ırkçılık prensibinin düşmanıyız.”
(*Millî Şef'in Tarihi Nutku, 1944, s. 3; Cumhuriyetinin gençliğe hitabı, 1944, s. 3*)

Oysa genç Türkçüler, Türk soyundan gelmeyi Türklüğün bir gereği sayıyor hatta diğer ölçütlerin önüne geçiriyorlardı. Onların, “hakiki milliyetçilik” (Nizama karşı gizli faaliyet, 1944) karşısında konumlandırılan bu yaklaşımları, dönemin basınında sert eleştirilere maruz kalmıştır (Atay, 1944a; Koptagel, 1944; Peyami Safa, 1944). Eleştiriler ırkçılığın millî birliğe zarar vereceği endişesinde kümelenmektedir. Atay'a göre (1944b), “nasyonalizmi bırakıp da racisme taklidine sapanlar”ın kendileri dahi saf bir soydan gelmemektedirler. Bu bakış açısına göre, ırkçılık ülke içindeki birliği bozacak bir ilke olarak görülmektedir.

3 Mayıs'a yönelen sert tepkide, ideolojik ayrışmanın yanı sıra uluslararası ilişkilerin nazik şartlarının da payı bulunmaktaydı. ırkçılığın belli bir ülke ile ilişkilendirilmesi, genç Türkçülere iki noktada kuşku ile yaklaşılmasını beraberinde getiriyordu. İlk olarak, bu gençlerin, savaş sahasını genişletmek isteyen bir ülkenin hazırladığı istihbarat komplosunun piyonu olmasından endişelenilmekteydi. 3 Mayıs sonrasında gözaltına alınan bazı kişilerin evlerinde yapılan aramalarda ele geçirilen belgelere dayanılarak, bunların gizli bir örgütlenme içinde oldukları, kendi aralarında haberleşmek için özel şifreler kullandıkları haberleri basına servis edilmiştir (ırkçılık ve Turancılık umdelerini yaymıya çalışanlar, 1944). Olaylar sonrasında gözaltına alınarak yargılananlar arasında, Alman Büyükelçiliğinin yayın organı Türkische Post'ta yöneticilik yapan Emekli General Ali İhsan Sâbis'in de bulunması dikkat çekmektedir (E. Gl. Ali İhsan Sâbis, 1944). Yabancı komplosu endişesinde Tek Parti seçkinleri yalnız değildir. İlginç biçimde, genç Türkçüler arasında da bazı arkadaşlarının yabancılar tarafından kullanıldıkları endişesine rastlanmaktadır. Bir ara Bozkurt dergisinde yöneticilik de yapmış olan, dönemin tanınmış yazarlarından Sami Karayel'in içeriden tanıklığı bu anlamda önemlidir. Buna göre, Atsız, tuhaf hareketleri nedeniyle dönemin Türkçü önderlerinden Reha Oğuz Türkkan'ın yabancı devletler namına çalıştığından kuşkulandırılmıştır (Karayel, 1944a). Karayel, Bozkurt çevresindeki başka isimlerin de tepkisini çeken Türkkan'ın dergiden kovulduktan sonra yazı yazmak için Türkische Post'u seçmesini manidar bulmaktadır (Karayel, 1944b). Böyle bir komplo olmasa dahi dönemin şartlarında bundan endişelenmenin bütünüyle yersiz olmadığını belirtmek gerekir.

Genç Türkçülere kuşkuyla yaklaşılmasının ikinci nedeni, bunların dönemin nazik uluslararası şartlarını anlayamadıklarından ülkeye zarar verebilecekleri endişesiydi. İnönü de 19 Mayıs 1944'te verdiği siyasi beyanatta 3 Mayıs Olaylarının faillerinin bir kompnonun içinde olup olmadığını henüz net olarak bilmediklerini fakat bunların her hâlükârda ülkeye zarar verecek bir eylem içine girdiklerini ifade etmişti. İnönü'ye göre, Turancılık Türk milletini komşularıyla anında düşman hâline getirecek bir potansiyel taşımaktaydı (Millî Şef'in Tarihi Nutku, 1944). İnönü'nün, Turancılığı bahane ederek Türkiye'yi savaş ganimetine dönüştürebilecek bir ülkeden çekindiği sezilmektedir. Gençlere yöneltilen “Gardist” ithamında (Atay, 1944c), bu endişe daha açık bir hâl almaktadır. “Her şey vatan için” söylemiyle yola çıkan Gardistler Romanya'yı düşman işgaline hazır, yokluk ve anarşi içinde bir ülke hâline getirmişti. Bu ithamla, Gardistlerin, önderleri Codreanu'nun yargılanmasını bahane ederek düzenledikleri gösterilerle Romanya'da taraftar toplaması ile Atsız'ın yargılanması sırasında gençlerin gösteriler düzenlemeleri arasında benzerlik bulunduğu ima edilmekteydi (Gardistlik ve Demir Muhafızlar, 1944). Dönemin şartları ve ülkenin savaştan uzak durma siyaseti düşünüldüğünde, vatanperverliğin daha sakin olmayı gerektirdiği düşünülmüş olabilir.

Tek Parti seçkinlerinin ideolojik yönelimleri ve dönemin siyasi konjonktürü, 3 Mayıs'ı Tandoğan'ın kişisel hesaplarından daha iyi açıklamaktadır. Olayların gelişiminde Tandoğan'ın, düzenin kendisinden beklediklerini yerine getirmiş bir görev adamından fazla rolü olmamıştır, denebilir. 3 Mayıs sonrasında genç Türkçülerin yargılamaları o sırada sıkıyönetimin bulunduğu İstanbul'da gerçekleştirildiğinden, Tandoğan'ın müdahale alanı dışında kalmıştır. Yargılamalar sırasında İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde tabutluk adı verilen yerlerde sistematik işkence yapıldığına ilişkin ciddi iddialar bulunmaktadır (Türkkan, 1988, s. 50-65, 150-153). Dönemin İçişleri Bakanı Hilmi Uran işkence iddialarını yalanlasa da (Uran, 2007, s. 322-324) yargılamalar öncesinde bir hareketlilik göze çarpmaktadır: 3 Mayıs sonrasında ve yargılamalar öncesinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü Birinci Şube Müdürlüğüne Bursa Emniyet Müdürlüğü olarak görev yapan Sait Koçak atanmıştır (İstanbul

Emniyet Müdürlüğü Birinci..., 1944). Birinci Şubenin siyasî suçlara bakması ve atamadan kısa süre önce Başbakan Saraçoğlu'nun Bursa'da bulunması özel bir uygulama için hazırlık yapıldığı izlenimi vermektedir. Ancak, işkence mağdurlarının hatıralarında veya başka kaynaklarda işkencelerle Tandoğan arasında bir ilişki bulunduğu iddiasına rastlanmamıştır.

Kitle hareketine dönüşen politik/ideolojik gelişmeler özelinde 3 Mayıs Olayları, bürokratik seçkinlere “sınıfsız kaynaşmış ve imtiyazsız kitle” anlayışının soyut bir gerçeklik olduğunu göstermiştir. Toplumun eğitilmiş ve çoğu da memur olan kesimleri yeni toplumsal/politik hareketlere itibar etmezken daha çok gençlerle sınırlı bir aydın kesimin öncülük ettiği kitleler bu hareketlerin öncüleri olmuştur. Bürokrasinin modernleşme projesini şekilci/yüzeysel kavramış, buna göre uygulamalar geliştirmiş ve toplumsal değişimi bir süre baskılamışsa da önüne geçememiştir. Tandoğan bu değişimi okuyamayan bürokrasinin bir parçası olarak kalmıştır.

4.2. Bir Dönemin Sonu: Vaka İncelemesi Olarak Ankara Cinayeti

Tek Parti bürokrasisinde başkent yönetimine damgasını vuran Tandoğan'ın stabil geçen uzun yılların ardından yaşadığı siyasal tartışma ve gelişmeler kendisinin şahsında bürokrasinin otoritesinin sorgulanmaya başlanan bir dönemin kapılarının açıldığı göstermesi açısından dikkate şayandır. Politik taleplerin ideolojiler üzerinden ileri sürülmeye başlanması, kitlelerin harekete geçmesi ve demokratik bir düzene doğru adımların atılması bürokratik seçkinlerin karar süreçlerinin kapalı devre çalışmasının sürdürülemez olduğuna işaret olarak görülmüştür. Ankara Cinayeti de Tandoğan nezdinde bürokrasinin kamuoyu ve yargı denetimi ile yavaş yavaş tanışması yönüyle dönemin atmosferini anlamayı kolaylaştırmıştır. İsmi cinayete ilişkilendirilmesi ve zamanla ortaya çıkan bir takım bilgi ve bulgular Tandoğan'ın kişiliğiyle adeta kaynaşmış bürokratik portresinin anlaşılması açısından anlamlı görülmüştür.

Ankara Cinayeti davası Sovyet Rusya'nın Büyükelçilik doktoru Neşet Naci Erzan'ın muayenehanesinde 16 Ekim 1945'te öldürülmesiyle başlayan sürece verilen isimdir. Bu dava Cumhuriyet tarihinin en önemli ve tartışmalı davalarından biridir. İhsan Tomuş'un Ankara Cinayeti kitabından elde edilen bilgilere göre davayı önemli kılan nedenlerden birincisi, dönemin Genelkurmay başkanı ve Kurtuluş Savaşı generallerinden Kazım Orbay'ın oğlu Haşmet Orbay'ın muhtemel cinayet zanlıları içerisinde yargılanmasıdır. İkinci neden, dava sürecinin çok uzaması ve toplumu tatmin edecek bir karar verilmemesidir. Üçüncü neden, Ankara'nın üçüncü adamı kudretli vali Nevzat Tandoğan'ın cinayeti örtbas etmekle suçlanmasıyla davada adının geçmesi ve dava sonuçlanmadan intihar etmesidir. Dördüncü neden ise çok partili siyasal hayata geçilmeye başlanmasıyla davanın siyasal bir hesaplaşma şekli almasıdır (Tomuş, 2003)².

Ankara Cinayeti soruşturması çok hızlı bir şekilde yapılmış ve iki gün sonra yani 18 Ekim'de Reşit Mercan adında birinin karakola giderek cinayeti işlediğini itiraf etmesiyle dava süreci başlamıştır. Mercan, verem olduğunu ve cinayeti doktorun kendisini sanatoryuma yatırmadığı için işlediğini iddia etmiştir. Doktor Neşet Naci'yi öldürdüğü silahı da arkadaşı Haşmet Orbay'ın yardımıyla temin ettiğini ifade etmiştir. Haşmet Orbay ve Reşit Mercan'ın ifadeleri alındıktan sonra cinayet günü doktorun muayenehanesinde bulunan görgü tanıkları hizmetli Sultan Kara, kapıcı İzzet ve muayene için bekleyen Celadet Conk ile Faiz Yörükoğlu'nun da ifadeleri alınmıştır. Böylece Haşmet Orbay tanık olmaktan çıkarılıp suça iştiraktan sorgulanmış ve neticede hapsedilmiştir. Fakat tanıklardan hiçbirine katilin kim olduğuyla ilgili sorular sorulmamış ve cinayet mahalli de gerektiği gibi araştırılmamıştır (Tomuş, 2003, s. 34-36; Bayram, 2015, s. 45-46)³. 13 Kasım 1945'te Ankara'da yapılan son duruşmayla cinayet karara bağlanmış ve netice olarak Reşit Mercan yirmi yıl ağırlaştırılmış hapse mahkûm edilip medeni hakları ellerinden alınarak kendisine vasi tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Haşmet Orbay ise mahkemeyi yanıltmak, katile silah temin etmek, ruhsatsız silah taşımak ve suçlunun yakalanmasını güçleştirmek suçlarından dolayı bir yıl hapse mahkûm ve 10 lira hafif para cezasıyla cezalandırılmıştır (Tomuş, 2003, s. 48-49; Bayram, 2015, s. 46). Ancak Cumhuriyet Başsavcısı Fahrettin Karaoğlan'ın yukarıda ifade edilen görgü şahitlerinin gerektiği gibi dinlenmediği, cinayet yerinin yeterince

²Esasında Tomuş'a göre cinayetin politik bir tarafı yok. Fakat Demokrat Parti'nin kurulmasıyla cinayetin siyasetle bağının kuvvetlendiğini ifade ediyor (Tomuş, 2003, s. 93-94). Fakat bize göre bahsi geçen cinayetlerin ve uzun süredir devam eden iktidarın kendi muhaliflerini ve siyasi rakiplerini ortaya çıkardığıdır. Cinayetler sadece bu fikri ayrılığın artık dışa vurulmuş halidir. Bu yüzden Tomuş (2003) cinayetin politik bir tarafı yok dese de sonuç itibarıyla siyasi çatışmaları günümüze dek sürecek bir çatışmalar zincirini beraberinde getirmiştir.

³Bayram'ın (2015) çalışmasında mahkeme tarihi ve suçluların aldıkları cezalarla ilgili bazı bilgiler Tomuş'un (2003) çalışmasından farklılıklar göstermektedir. Tarih olarak Bayram, yararlandığı Akşam Gazetesi haberine dayanarak 13 Kasım tarihi gösterilirken Tomuş bu tarihi 18 Kasım olarak aktarmıştır. Cezalarla ilgili olarak da Tomuş daha ayrıntılı bilgiler vermektedir.

araştırılmadığı gibi on maddeyi⁴ ileri sürerek davanın yeniden görüşülmesi gerektiğiyle ilgili karar vermiştir. Ayrıca davanın toplum nezdinde önemli bir hal almasından dolayı devam edecek sorgulama ve mahakeme sürecinin Ankara dışında bir yerde görülmesi görüşünü dile getirmiştir. Bu görüş sonrasında bozulan dava Bolu'da görüşülmek üzere yeniden soruşturmalara başlanmıştır (Tombuş, 2003, s. 50-53; Bayram, 2015, s. 46)⁵.

17 Nisan 1946 yılında dava bu sefer Bolu Ağır Ceza Mahkemesinde görülmeye başlanmıştır. Fahrettin Karaoğlan'ın davanın Ankara süreci ile ilgili itirazları karşılık bulmuş yapılan yanlışlar düzeltilmeye çalışılmıştır. Davanın Ankara'da görülme sürecinde Reşit Mercan davayı üstlenmekte Haşmet Orbay'ı ise sadece kendine cinayet silahını temin eden yakın bir arkadaşı olarak göstermiştir. Fakat davanın Bolu'da görüşülmeye başlanmasından sonra suçun üzerine atıldığını Ankara savcısı Kemal Bora'nın ve Ankara valisi Nevzat Tandoğan'ın bu yönde ciddi bir baskı kurduğunu iddia etmeye başlamıştır (Bayram, 2015, s. 47-48; Tombuş, 2003, s. 75-76). Bolu'da yapılan soruşturmalardan sonra Reşit Mercan'a cinayete yardım etmek suçundan 10 yıl hapis cezası verilirken Haşmet Orbay ise niteliği gizlenen nedenlerden kasten öldürme suçundan idama mahkûm edilmiştir. Fakat Yargıtay'ın bu kararı bozması neticesinde dava 1948 yılında Bolu'da tekrar görüşülmüş ve bu sefer Haşmet Orbay on sekiz yıl, Reşit Mercan ise dokuz yıl hapis cezasına çarptırılmıştır (Bayram, 2015, s. 49).

Davanın Ankara görülme sürecinde Tandoğan dâhil edilmemişken davanın Bolu'da görülmesiyle ismi mahkeme kayıtlarında geçmeye başlamıştır. Neticede mahkeme kudretli vali Tandoğan'ın ifadesinin alınması için Bolu Ağır Ceza Mahkemesine celbini istemiştir. 8 Temmuz 1946 tarihinde Tandoğan mahkemede kendine yöneltilen iddialarla ilgili savunmasını yapmak üzere Bolu'da hazır bulunmuş ve iddialara cevap vermiştir. Tandoğan'a sorulan esas iki soru vardır. Bunlardan ilki Reşit Mercan'ın teslim edildikten sonra mahkemeye çıkarılmadan önce Tandoğan'ın makam odasında görüşmesidir. İkincisi ise özel kalem olarak belediyede çalışan Haşmet Orbay'ın Tandoğan tarafından korunmak amacıyla Reşit Mercan'a baskı yapıp yapılmadığıdır. Tandoğan, birinci soruya verdiği cevapta Ankara valisi olması hasebiyle görüşüğünü başka bir amacı olmadığını söylemiştir. Yani Ankara valisi olarak böyle bir görüşme istemesi gayet normal bir durumdu. Tandoğan ikinci soruya cevap olarak da Haşmet Orbay'ı korumaya çalışmadığını ve bunun için de Reşit Mercan'a baskı kurmadığını iddia etmiştir. Tombuş, Tandoğan'ın savunmasıyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır. "Belki kendisi bu hareketinde samimiydi. Belki günün şartlarına ve kendisinin Ankara'nın mutlak hâkimi olduğuna inandığı için böyle davranmış olabilirdi." Hatta Tombuş aynı yerin devamında şu ifadelere yer vermektedir. "Nitekim onun valilik dönemini tetkik eden yazarlar bu gibi davranışların Nevzat Tandoğan için normal olduğunun örneklerini vermekteydiler" (2003, s. 148). Literatür taraması Tombuş'un son cümlesini doğruladığı gibi Tandoğan'ın kestirmeden hareket etmek istediğinde patrimonyal bir bürokrata nasıl dönüştüğünü de göstermektedir. Yani yıllarca Ankara valiliğinde bulunan ve bu görevi kendi kişisel meselesi olarak gören Tandoğan'a göre Ankara'yı ve Ankaralıları ilgilendiren ve şehirde olan her şey kendisinin doğrudan ilgi alanına girmekte ve onu alakadar etmektedir. Hem Tombuş'un (2003, s. 146) çalışmasında hem de dönemin gazetelerini tarayarak Tandoğan ile ilgili yazdığı tezde Bayram da (2015, s. 50) Tandoğan'ın mahkemede ruh halinin itham edildiği suçlamaların kendisine ağır geldiğini ve kesin ölüm nedeni tartışmalı olsa da⁶ mahkemede suçlanmasının intihar etmesinde büyük bir rol oynadığı şüphesizdir. Memur bir babanın çocuğu olarak Ankara'da dünyaya gelen gazeteci ve siyasetçi Altan Öymen Tandoğan'ın mahkemede ifade verdikten sonra yıkılan ruh dünyasını hatıratında şu şekilde tasvir eder: "Nevzat Tandoğan Cumhuriyet yönetiminin en güçlü idarecilerinden biriydi. Bir mahkeme tanıklığıyla ilgili üzüntüsü yüzünden kendini öldürecek kadar duygusallaşabileceği tahmin edilemezdi. Ama belli ki, o "güçlü adam", otoriter bir dönemden sorgulayıcı bir döneme geçiş sürecinde, kendisine yönelik muamele değişikliklerine alışamamıştı" (Öymen, 2005, s. 503).

Tandoğan'ın davayla ilişkisi Ankara Cinayeti'ni aydınlatmak ya da siyasetin bahsi geçen davayla olan ilişkisini çözmek için yeterli olmamıştır. Hatta sorgulamadan kısa süre sonra intihar etmesi ve davanın toplum nezdinde tatmin edici bir sonuç vermemesi davayla ilgili tartışmaların günümüzde de devam etmesine neden olmaktadır. Ayrıca Ankara cinayeti, Kayalibay cinayeti gibi başka cinayet ve davalarla ilişkilendirilmiştir. Bu durum Ankara cinayeti gibi diğer cinayetlerin de tartışmalı

⁴Yine bu konuda da Bayram (2015) bahsi geçen çalışmasında Fahrettin Karaoğlan'ın dava kararının yeniden görüşülmesi ile ilgili usul ve esas açısından itiraz ettiği noktaların 10 madde olduğunu ifade etmektedir. Buna rağmen Tombuş (2003) bu maddelerin sayısını altı olarak vermektedir. Anlaşılan Tombuş roman olarak yazdığı çalışmasında verilerin tam olarak doğruluğundan ziyade önemli gördüğü noktaları aktarmayı yeğlemiştir. Bundan dolayı iki çalışma arasında fark bulunması halinde Bayram'ın (2015) çalışması dönemin gazetelerine dayanılarak verildiği için çalışmamızda Bayram'ın çalışması esas alınmıştır.

⁵Davanın tekrar görülmesiyle ilgili görüşünü belirttikten kısa bir süre sonra Başsavcı Fahrettin Karaoğlan arabasında ölü olarak bulunmuştur. Vefatı ile ilgili otopsi raporunda kesin ölüm nedeninin kalp krizi olduğu ifade edilse de medya ve halk tarafından bunun Haşmet Orbay'ın bir intikamı ve gözdağı olarak algılanmıştır.

⁶Nevzat Tandoğan'ın intiharıyla ilgili diğer iddialar için Bayram'ın (2015, s. 50-51) çalışmasına ve diğer bir çalışma olan Öner ve Yalçın'ın (1950, s. 16) adı geçen çalışmalarına bakılabilir.

davalara ve toplumu tatmin etmeyen kararların alınmasıyla neticelenmiştir. Örneğin, Aşık (2019, s. 356) Kayalibay cinayeti ile ilgili yaptığı çalışmada açıkça ifade etmese de iki cinayetin birbiriyle ilişkisine değinmektedir. Nitekim Ankara Cinayetinin tek başına bir dava olmadığı birbirini takip eden siyasi hesaplaşmalar ağının bir parçasıdır sadece⁷. Yine davanın karara bağlanmasından kısa süre sonra yani 1950 yılında Ferdi Öner ve Mehmet Ali Yalçın adlı iki gazetecinin kitapçık tarzında hazırladıkları küçük bir çalışmada Ankara Cinayeti, Tandoğan Hadisesi ve Taksim Faciası'nı birbiriyle ilişkilendirilerek yazmışlardır (Öner ve Yalçın, 1950). Bu çalışmayı yapan gazetecilere göre “eğer bu hadise [Kayalibay Hadisesi] o zaman tamamiyle matbuata intikal etseydi, bugünkü dedikodular kulakları tırmalamaz, zihinleri bulandırmazdı” (1950, s. 1). Basının özgür bir şekilde çalışmaması ve mahkemelerin verdikleri kararlarda baskıya maruz kalmaları yukarıda ifade ettiğimiz üzere davaların tartışmalı hale gelmesinde önemli etkenlerden biridir. Bu davalarla ilgili birincil kaynakların sınırlılığı günümüzde bu tip davaları adlandırmakta araştırmacıları zorlamaktadır.

Tandoğan'ın intiharı ve dava sürecinde yaşananlar bürokrasinin siyasi etki alanının daraldığının ilk emareleri olarak görülebilir. Güvenlikçi ve otoriter bir yönetim tarzını sert yöntemlerle uygulayan Vali'nin siyasi güç merkezlerine dayanarak ve güvenerek sürdürdüğü görevi istifa ya da emeklilikle sona ermemiştir. Uzun yıllar herhangi bir rotasyona tabi olmadan aynı makamda görev yapan bürokratların zamanla kullandıkları gücü ve iktidarı kendi gücü zannetmeleri, denetleme hale gelmeleri Tandoğan'ın hazin sonunu hazırlamıştır.

5. SONUÇ

Bu çalışmada, kamu yönetimi ve tarih disiplinlerindeki gelişmelerin açtığı yol izlenerek siyaset – yönetim ilişkisinin Tek Parti Dönemi sonlarındaki durumu, Tandoğan biyografisi üzerinden betimlenmiştir. Ankara'nın güçlü yöneticisi olmasına karşın Tandoğan'ın olaylar üzerinde belirleyici bir etkisi olduğuna ilişkin veriye rastlanmamıştır. 3 Mayıs Olayları ve sonrasında yaşananları Tandoğan'ın kariyer hesaplarıyla açıklamaya çalışan iddiaların geçerli bir zemine dayandığı tespit edilememiştir. Buna karşılık, olayların açıklanmasında dönemin genel şartlarının belirleyici olduğu sonucuna varılmıştır. Tandoğan'ın tartışmalı intiharı da Vali'nin kendisine atfedilen güce tam anlamıyla sahip olmadığını düşündürmektedir. İntihar hakkındaki spekülasyonlar bu yorumu zedeleyecek güce sahip değildir. Bütün olarak değerlendirildiğinde, Tandoğan'ın olaylara kendi rengini veren bir önderden ziyade amirlerinin emirlerini ve görevin gereklerini yerine getirmeye çalışan bir bürokrat olduğu belirtilebilir. Döneminin önemli yüzlerinden biri olsa da Tandoğan'ın gücünün kendi karizmasına veya ilişkiler ağına dayanmadığı, Millî Şef'e ve mensup olduğu zümreye bağlılığı karşısında vekâleten kendine verilmiş bir gücü kullandığı anlaşılmaktadır. Esas gücün kendisinden yüz çevirmesi, Tandoğan'ın yalnızca kariyerine değil, hayatına da mal olmuştur. Ancak şu da bir gerçek ki adeta prototip bir bürokrat olarak Tandoğan'ın biyografisi ve akıbeti bürokrasinin “altın yılları”nda sonun başlangıcı olarak da nitelenebilir.

Tandoğan'ın kendine özgü bir yönetim tarzı olduğu, hakkında yazılanlardan anlaşılmaktadır. Vali düzeyinde ilgilenilmesi beklenmeyecek konularla doğrudan ilgilenmesi onun yönetim tarzının unsurları arasındadır. Emniyet kökenli olmasının da etkisiyle özellikle güvenlik konularıyla doğrudan ilgilenmiştir. Ankara Cinayeti'nde olaylara müdahil olması onun yönetim tarzı düşünüldüğünde sıradan bir durumdur. Ancak, bu cinayetin örtbas edilmesi için çabaladığı yolundaki iddialar doğruysa konuyu güvenlik sorunlarıyla yakından ilgilenme çerçevesine sıkıştırmak mümkün değildir. Bu müdahaleyi, üst düzey bürokrat zümresine mensup olan bir kişinin aynı zümrenin başka üyelerini kollama çabası olarak okumak daha doğru olur. Ankara Cinayeti'ni daha önce yaşanmış olması muhtemel benzerlerinden ayıran, ülkenin girdiği durumdur. Tandoğan 3 Mayıs Olayları ve Ankara Cinayeti'nde, hayatı boyunca yaptığı gibi, dönemin ve düzenin gerekleri neyse onları yerine getirmeye çalışmıştır. Ancak, bu olaylar tarihin hızlı aktığı, birbirine zıt birçok kırılmanın art arda yaşandığı bir dönemde yaşanmıştır. 3 Mayıs'ta akışın merkezinde değilse de içinde olan Tandoğan, Ankara Cinayeti'nde akışa ayak uyduramamıştır. Yerleşik düzenin alttan alta sarsılmaya başladığı bu dönemde, yalnızca Tandoğan'ın değil, bir bütün olarak bürokrat zümrenin gücü sarsılmaya başlamıştı. Bu bakımdan Tandoğan'ın kişisel trajedisini geniş planda bir zümrenin trajedisi olarak da okumak mümkündür.

Tek Parti Dönemi, yüzyeideki durgunluğuna karşılık içten içe iktidar oyunlarının yaşandığı bir dönemdir. Ancak, siyaset–yönetim iç içeliğinin ana hatlarıyla korunması bakımından 1940'ların başlarına kadar bir istikrardan söz edilebilir. Bu iç içelik, Millî Şef ve çevresindeki küçük seçkin grup lehine bürokrasiyi ve daha güçlü bir şekilde olmak üzere siyaseti baskı altında tutmuştur. Gençlerin ve küçük bürokratların yönetici seçkinlere karşı rahatsızlığı ile de açıklanabilecek 3 Mayıs'ta bu denge

⁷ Aşık (2019) çalışmasında farklı kaynaklara dayanarak yazdığı dördüncü dipnotta olayın Bayar ve İnönü aileleri arasında süreç ve görünüş açısından perde altında siyasi bir gerginliğin oluşmaya başladığının bir işareti olarak yorumlamıştır. Fakat burada Kayalibay olayını dışarda bırakmıştır. Çünkü Kayalibay cinayeti her ne kadar Tandoğan ve İnönü ailelerini ilgilendirse de Bayar ailesinin bu cinayetle bir ilişkisi bulunmamıştır.

değişmemiştir. Yönetici seçkin zümrenin mensubu olan Tandoğan, bulunduğu konum itibarıyla, dengenin korunmasına yardımcı olmuştur. Ankara Cinayeti ise dengelerin değişmeye başladığının habercisidir. Bolu'daki yargılama sürecinde Tandoğan'ın kollanmaması, kendisine herhangi bir vatandaş gibi muamele edilmesi yönetici seçkin zümre içindeki dayanışmanın zayıflamaya başladığını göstermektedir. Bu bakımdan, Tandoğan'ın trajedisinde siyaset-yönetim ayrılığına doğru atılan ürkek bir adımın izlerini bulmak mümkündür.

Bu çalışmanın, kişisel bir hikâyeyi toplumsal bir bağlama oturtmak ve bir valinin biyografisine siyaset-yönetim ilişkisi özelinde tematik bir eksen kazandırmak bakımından kamu yönetimi yazınına katkı sunması beklenmektedir. Bununla birlikte araştırmanın geliştirilebilir yönleri de bulunmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen iki olayın geçtiği dönemlere ilişkin gazete taraması yapılmışsa da Tandoğan'ın bütün hayatını kapsayan bir tarama gerçekleştirilmemiştir. Devlet Arşivleri Belge Tarama Sistemi üzerinden yapılan taramada da az sayıda belgeye ulaşılabilmektedir. Tandoğan'ın bir otobiyografisinin bulunmaması ve döneminde yaşayanların yazdığı biyografik materyalin genelde yanlı olması da araştırmayı kaynak açısından zorlamıştır. Farklı temalar ekseninde, daha zengin bir dönem taraması ve daha farklı olaylar üzerinden yapılacak Tandoğan okumalarının kamu yönetimine katkı sunma potansiyeli taşıdığı düşünülmektedir.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır..

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları: Çalışmaya yazarlar eşit derecede katkı bulunmuştur.

Çıkar Çatışması: Yazar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağayev, E. (2022). Mikro tarih. A. Şimşek, (Ed.), *Tarih için metodoloji* içinde (s.223-232) Ankara: TTK.
- Akcagündüz, E. (2019). *Akademik bir bakışla. Vali Recep Yazıcıoğlu: kamu hizmetleri motivasyonu kuramı çerçevesinde bir inceleme*. Ankara: Astana Yayınları.
- Akıncı, M., ve Önder, Ö. (2024). Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında devlet ve siyaset. İ. Atabey (Ed.), *Cumhuriyet'imizin ikinci yüzyılına girerken sorunlar ve çözümler* içinde (ss. 165-218). Türk Yurdu Yayınları.
- Altun, S. (2024). Policy entrepreneur or policy implementer? The role of İhsan Sabri Çağlayangil in Türkiye's distancing from the United States in the 1960s and 1970s. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 12(2), 265-286.
- Aşık, S. (2019). Kayalibay olayı: Siyasi hesaplaşma mı, hukuki dava mı?. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 34(2), 349-367.
- Atay, F. R. (1944a, 14 Mayıs). *Biz tek bir cepheyiz*. Ulus, 1.
- Atay, F. R. (1944b, 14 Mayıs). *Sağa sola bir bakış dilin kemiği yok ama*. Ulus, 2-3.
- Atay, F. R. (1944c, 7 Mayıs). *Nizam düşmanlığı yaptırmayız*. Ulus, 1-2.
- Atay, F. R. (1969). *Çankaya*. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.
- Atsız, H. N. (1944). *Başvekil Saracoğlu Şükri'ye ikinci açık mektup*. Orhun, 16, 1-6.
- Bayman, M. A. (1949). *Tandoğan: Şahsiyeti – ölümü – hatıraları*. İstanbul: Tan Matbaası.
- Bayram, İ. (2015). *Nevzat Tandoğan hayatı ve eserleri (1894-1946)* (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Bu kıdemli devlet adamı Ankara cinayeti davasında...(10 Temmuz 1946). *Cumhuriyet*, 1-2.
- Chambers, R. L. (1964). The civil bureaucracy: Turkey. In R. E. Ward ve D. A. Rustow (Eds.), *Political modernization in Japan and Turkey* (pp. 301-327). Princeton University Press.
- Cumhurbaşkanının gençliğe hitabı, (1944, 20 Mayıs) *Tasvirî Efkâr*, 1-3.
- Çaykent, Ö. (2022). Sözlü tarih. A. Şimşek (Ed.), *Tarih için metodoloji* içinde (s. 203-222). Ankara: TTK.
- Demir, T., ve Nyhan, R. C. (2008). The politics-administration dichotomy: An empirical search for correspondence between theory and practice. *Public Administration Review*, 68(1), 81-96. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2007.00839.x>
- Dölek Ç. (2019). Erken Cumhuriyet Ankarası'nda emeği zapt etmek: Altındağ'da polis toplumsal tarihi. *Mülkiye Dergisi*, 43(1), 63-110.
- Durgun, F. (2021). Nesnellikten postmodernizme profesyonel tarihyazımı. A. Şimşek (Ed.), *Tarih nasıl yazılır? Tarihyazımı için çağdaş bir metodoloji* içinde (s. 15-27). Ankara: TTK.
- E. Gl. Ali İhsan Sâbis Nezaret Altına Alındı. (1944, 25 Mayıs). *Yeni Sabah*, 1.
- Fenercioğlu, A. A. (Erişim Tarihi: 1 Ocak 2025)Vali Nevzat Tandoğan Dönemi'nde Malatya, <https://fenerciler.wordpress.com/2011/03/11/vali-nevzat-tandogan-donemi-malatya/>
- Frey, F. W. (1965). *The Turkish political elite*. Cambridge: The MIT Press.
- Gardistlik ve demir muhafızlar. (1944, 8 Mayıs). *Ulus*, 2-3.
- Göze, A. (2007). *Siyasal düşünceler ve yönetimler*. İstanbul: Beta Basım

- Harmon, M. M. (1989). The Simon/Waldo debate: A review and update. *Public Administration Quarterly*, 12(4), 437-451.
- Heper, M. (1976). Political modernization as reflected in bureaucratic change: The Turkish bureaucracy and a 'Historical Bureaucratic Empire' tradition. *International Journal of Middle East Studies*, 7(4), 507-521.
- Hood, C. (2016). Tüm zamanlar için kamu işletmeciliği: Yeni kamu işletmeciliğinin yükselişi (C. Zengin, Çev.). J. M. Shafritz ve A. C. Hyde (Ed.), *Kamu yönetimi klasikleri* içinde (s. 749-772). Global Politika ve Strateji Yayınları.
- İrkçılık ve turancılık umdelerini yaymıya çalışanlar tespit edildi. Resmi Tebliğ. (1944, 19 Mayıs). *Tasvirî Efkâr*, 1,3.
- İnönü, İ. (2020). *Defterler 1919-1973* (3. bs). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İstanbul Emniyet Müdürlüğü Birinci Şube Müdürü – İlgili müdürlüğe Bursa Emniyet Müdürü Sait Koçak atandı (1944, 11 Mayıs). *Tasvirî Efkâr*, 3.
- Karayel, M. S. (1944a, 26 Mayıs). İşin içyüzünün içyüzü: Biraz da ben konuşayım. *Yeni Sabah*, 1,3.
- Karayel, M. S. (1944b, 27 Mayıs). İşin içyüzünün içyüzü: Biraz da ben konuşayım. *Yeni Sabah*, 1,3.
- Kingsley, J. D. (1944). *Representative bureaucracy*. Yellow Springs, OH: Antioch Press.
- Kocabaşoğlu, U. (1997). *İki arada bir derede imlaya gelmez tarih yazıları*, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Koptagel, H. H. (1944, 31 Mayıs). Türk milliyetçisiyiz. *Tasvirî Efkâr*, 2.
- Maarif Meseleleri. (1944, 11 Nisan). *Tasvirî Efkâr*, 1.
- Mayes, B. T., ve Allen, R. W. (1977). Toward a definition of organizational politics. *Academy of Management Review*, 2(4), 672-678.
- Meier, C. (2012). Makro ve mikro tarih ilişkisi üzerine notlar (D. Gün, Çev.). *Memleket Siyaset Yönetim*, 7(18), 100-125.
- Miller, H. T., ve Fox, C. J. (2007). *Postmodern public administration*. ME Sharpe.
- Millî Şef'in Tarihi Nutku, 1944; *Yeni Sabah*, 1-3.
- Moore, M. H. (1995). *Creating public value: Strategic management in government*. Harvard University Press.
- Nevzat Tandoğan bugün Ankara'nın bağrındaki ebedi istirahat yerine verildi. (10 Temmuz 1946). *Ankara –Akşam Haberleri-*, 1.
- Nihal Atsız ile Sabahattin Ali davasına Ankara'da başlandı. (1944, 27 Nisan). *Tasvirî Efkâr*, 1, 5.
- Nizama karşı gizli faaliyet. (1944, 19 Mayıs). *Yeni Sabah*, 1, 3.
- Orhon dergisindeki yazıdan çıkan dava. (1944, 27 Nisan). *Yeni Sabah*, 1, 3.
- Orhun, H., Kasaroğlu, C., Belek, M., ve Atakul, K. (1969). *Meşhur valiler: 50 ünlü vali*. Ankara: İç İşleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yayınları.
- Orhun Mecmuası Kapatıldı (1944, 26 Nisan). *Yeni Sabah*, 3.
- Öner, F. ve Yalçın, M. A. (1950). *Katil Kim? Ankara cinayeti-Tandoğan hadisesi-taksim faciası*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Önder, Ö., Çığman, M. Z., Kurban, S., ve Yalçın, R. (2022). Türk yönetim tarihini stratejik okumak: Bürokrat biyografileri. T. Uzun, M. B. Duran, L. Börklüoğlu ve C. Uzunçayır (Ed.), 22. *International Public Administration Forum 20-22 October 2022* içinde (s. 304-321). Osmaniye Korkut Ata University.
- Önder, Ö., Çığman, M. Z., Kurban, S., ve Yalçın, R. (2023). Mülkiyelilerin ben anlatılarında Cumhuriyet'in kurucu ruhu. H. Yaylı (Ed.). 23. *Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu: "Cumhuriyet", 26-28 Ekim 2023 Bildiri Özetleri Kitabı* içinde (s. 239-242). Kırıkkale Üniversitesi
- Öymen, A. (2005). *Bir dönem bir çocuk*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Özdoğan, G. G. (2002). "Turan"dan "Bozkurt"a: Tek parti döneminde Türklük (1931-1946) (İ. Kaplan, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Peyami Safa (1944, 22 Mayıs). İçtimai barış. *Tasvirî Efkâr*, 1.
- Reyhan, C., ve Kılıç, H. (2023). Türkiye'de Rankeci Tarihçiliğin İnşası: Ahmed Refik Altınay. *Tarihyazını*, 5(2), 287-325.
- Schwandt, T. A., ve Gates, E. F. (2017). Case study methodology. In N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative research* (pp. 600-630). SAGE.
- Serdengeçti, O. Yüksel. (1992). *Serdengeçti'den serdengeçtilere*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Svara, J. H. (1999). Complementarity of politics and administration as a legitimate alternative to the dichotomy model. *Administration ve Society*, 30(6), 676-705. <https://doi.org/10.1177/00953999922019049>
- Svara, J. H. (2001). The myth of the dichotomy: Complementarity of politics and administration in the past and future of public administration. *Public Administration Review*, 61(2), 176-183.
- Şaylan, G. (1976). Günümüz mülki amirlik sistemini nitelendiren bir eğilim, siyasi-yönetimsel yapı bütünleşmesi. K. Fişek (Ed.), *Türkiye'de mülki idare amirliği* içinde (s. 25-90). Ankara: TİD.
- Şirin, İ. (2022). Seyahatname, hatırat ve mektup. A. Şimşek (Ed.), *Tarih için metodoloji* içinde (s. 456-470) Ankara: TTK.
- TBMM Tutanağı, 1942, 6-4-77/1.
- Tilly, C. (2001). *Zor sermaye ve avrupa devletlerinin oluşumu*. (cev. Emiroğlu, K.). Ankara: İmge Yayınları.
- Tombuş, İ. (2003). *Ankara cinayeti* (2. baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tural, E. (2009). *Son dönem Osmanlı bürokrasisi II. Meşrutiyet Dönemi'nde bürokratlar, ittihatçılar ve parlamenterler*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Türkiye'de neşriyat hakkında yeni karar. (1944, 6 Nisan). *Yeni Sabah*, 1-2.
- Türkkan, R. O. (1988). *Tabutluktan Gurbete* (3. baskı). Gülen Ofset.
- Uran, H. (2007). *Meşrutiyet, tek parti, çok parti hatıralarım* (1908-1950). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Waldo, D. (1952). Development of theory of democratic administration. *American Political Science Review*, 46(1), 81-103.
- Weber, M. (2016). Bürokrasi (C. Zengin, Çev.). J. M. Shafritz ve A. C. Hyde (Ed.), *Kamu yönetimi klasikleri* içinde (s. 55-63). Ankara: Global Politika ve Strateji Yayınları.
- Wilson, W. (1887). The study of administration. *Political Science Quarterly*, 2(2), 197-222. <https://doi.org/10.2307/2139277>
- Yazıcı, F. ve Şimşek, A. (2011). Tarih öğretiminde nesnellik sorunu. *Tarih Okulu Dergisi*, (XI).
- Yılmaz, K. (2013). Postmodernist tarih yaklaşımı: Postmodernizmin tarih eğitimi için doğurguları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(34), 197-209.